

"مونږ د نړۍ ژمنې له ځانه سره لرو" په افغانستان کې د ميرمنو حقوق

لنډيز

د طالبانو د رژيم د راپرځيدو څخه وروسته هر چا غوښتل چې راشي او د ميرمنو د حقونو د خوندي ساتلو لپاره کار وکړي، او دا يې وياړ گڼلو چې ووايي چې د افغاني ميرمنو سره مرسته کوي. ورو ورو دا له سترگو پناه شول. کيداي شي چې نړيوالې ټولني په کابينه کې دوه يا درې ميرمنې ليدلي وي او فکر يې کړی وي چې دا بسيا کوي او اوس هغوي (ميرمنې) خپل حقوق لري. مگر مونږ د کابينې له همغو څوکيو څخه د بسپنه کوونکو تر پامه پورې، هرڅه له لاسه ورکړل. ميرمنې زموږ د دولت يا نړيوالې ټولني لپاره لومړيتوب نلري. مونږ له ياده وايستل شو.

— شينکې کروخيل، د پارلمان غړې، کابل، 14 جوزا 1388

د ميرمنو مسألي له ليد څخه بهر دي. مداخلې هسي د سينگار په شان دي، او په حقيقت کې دې ته کوم پام نه کوي چې افغانستان څومره يو دوديز هيواد دی. ريښتيني شميرې (احصايي) بې لارې کيږي. په زرگونو ښوونکي وروزل شول، ښوونځي ودان شول، داڅه؟ آيا ښوونکي په حقيقت کې درس ورکولاي شي؟ آيا يوه کورنۍ به خپلې نجونې ښوونځي ته واستوي که چيرې هغوي په رښتيا سره د وظيفې د ترسره کولو گټې ونه ويني؟ يا که چيرې تاسو د وظيفو د ترسره کولو په وړاندې خنډونه نه وي له منځه وړي لکه گډ کاري ځايونه؟ د ميرمنو پرمختگ د زړه سواندۍ د کچې څخه پيل او پاي ته رسيږي — دا په غوره کړنلارو باندې ژباړل کيږي.

— سوزانا پکلار — Susana Paklar، د ميديکا موندل دفتر پخوانۍ هيوادنۍ مسوله، کابل،

13 نو 1388

مونږ د شيعه د قانون په اړه د نړيوالې ټولني د خبرو څخه خوښ شولو — په رښتيا چې هغوي ډيرې غوره خبرې لرلي، لکه چې هغوي د 2001م کال کې لرلي. مونږ د نړۍ ژمنې له ځانه سره لرو. مگر اوس هم مونږ انتظار باسو چې هغوي به نور څه وکړي.

— وژمه فروغ، عمل پلوي، گلوبل رايټس، کابل، 25 حمل 1388

د امريکا متحده ايالاتو او د هغه متحدينو د 2001م د حملې څخه د ميرمنو د حقونو څخه دفاع د القاعده د ريښو د رايستلو او طالبانو ته د ماتې ورکولو او د افغانستان بيارغونې د ژمنې د اړتيا څخه وروسته يو له مهمو دلايلو څخه

وگنلو. د طالبانو د راپرځيدو او د کرزي د حکومت د جوړيدو څخه اووه کاله وروسته بياهم افغان ميرمني د نړۍ په ترټولو بد وضعیت کې دي. د هغوي وضعیت په هره برخه کې غمونکی دی چې روغتيا، زده کړه، کار، د زورزیاتي څخه خلاصون، د قانون په وړاندې مساوات او سياسي ونډه په کې شاملې دي.

سره لدې چې د ميرمنو د حقونو او د هغوي د ځواکمنولو ژمنې خپل اعظمي پولي ته رسيدلي او سره لدې چې له مخکېنې په مليونونو د ميرمنو حقونو او پرمختيايي پروژو باندې لگول شوي، مگر بياهم ميرمني د دولت، يا نړيوالو بسپنه کوونکو اصلي لومړيتوب نه و په ځاي ددې چې د ملکي امنيت او يا د قانون د حاکميت پراخي مفکورې ته پام وکړي، اصلي پام يې مسلحانه شخړو دی.

په افغانستان کې د ميرمنو د حقونو مخ په شا تلونکی وضعیت د 2009م کال په مارچ کې هغه مهال بيرته د پام وړ وگرځيد کله چې د اهل تشيع د شخصيه احوالو قانون د پارلمان لخوا تصويب او د ولسمشر لخوا توشيح شو چې د طالبانو ډوله د ميرمنو ضد روحي څخه ډگ و. په نوموړی قانون کې د شيعه مسلمانانو شخصيه چارې لکه طلاق، ميراث، او د واده کولو لپاره لږ تر لږه عمر شامل دی، مگر لکه څرنګه چې لاندې بيان شوی دی، نوموړی قانون د ميرمنو بنسټيزې آزادۍ په ټينګه سره محدودوي. د امريکا د متحده ايالاتو ولسمشر بارک اوباما نوموړی قانون وغندل او "مغاير" يې وبلل او همدارنګه د انگلستان، کاناډا، فرانسې او ناتو مشرانو په دغه غندنه کې ځانونه ګډ وبلل او د ميرمنو حقونو ته د درناوي په اهميت باندې يې بيا ټينګار وکړ.

د ميرمنو د حقونو افغان پلويان راپورته شول او پدې اړه يې يوه بريالۍ مبارزه ترسره کړه ترڅو په نوموړي قانون کې د بدلون راوستلو په موخه په ولسمشر باندې فشار راولي، د نوموړو مبارزه کوونکو ملاتړ د امريکا، کاناډا او نورو ګڼ شمير آزادو اروپايي ملتونو لخوا کيدلو. مگر له بده مرغه د نوموړي قانون وروستۍ پايله د غوښتنو څخه په واټن کې شوه، بنکاره دليل يې دا دی چې ولسمشر کرزي په نژدې راتلونکو ټاکنو کې د شيعه مذهب توندلارو د ملاتړ په فکر کې شو او غوښتل يې چې د هغوي ټاکنيز ملاتړ خوندي وساتي. د ولسمشرۍ د ټاکنو څخه يواځې يوه مياشت مخکېنې بناغلي کرزي د يو فرمان په صادرولو سره د نوموړي قانون يوه تعديل شوي نسخه صادره کړه، چې نوموړې نسخه بياهم داسې مادې لرلې چې په شيعه مسلمانو ميرمنو باندې ټينګ بنديزونه لګوي، ان تردې چې ميرمني د خپل خاوند د اجازې څخه پرته د کور څخه بهر نشي وتلاي مگر په ځينې حالاتو کې چې قانوناً مناسب بنودل شوي وي. دغه قانون همدارنګه د ماشوم د پالنې حق پلرونو او نيکونو ته ورکړی پداسې حال کې چې ميندو او نياگانو ته يې نوموړی حق ندی ورکړی، همدارنګه خاوندانو ته اجازه ورکوي چې په ميرمنو باندې نفقه بنده کړي که چيرې هغوي د خاوندانو ازدواجي دندې نشي پوره کولاي، تردې چې د جنسي دندو پوره کول هم پکېنې شامل دي.

د اهل تشيع د قانون پسر دغه قهر او غصې د هغو لاسته راوړنو کمزورتيا او حساس والی په ګوته کوي کوم چې افغان ميرمنو، د بشر حقوقو پلويانو او منځلارو سياستوالو تر لاسه کړی دی. د افغانستان مسلط سياسي اختلاف د ايډيالوژيک پلوه د ډيرو حقونو په وړاندې همغسې له تاوتریخوالي څخه ډک پاتې دی، چې د طالبانو د رژيم د له منځه تلو وروسته ميرمني ډيرې ورته هيله مندې وې، چې د نوموړو حقونو نمونې په لاندې ډول دي: د تګ راتګ (خوځيدو) آزادي، د کار کولو آزادي او د زده کړې حق. ډيری هغه ميرمني چې ددغه راپور په جوړولو کې ورسته مصاحبي شوي، پدې اند وې چې د تيرو څو کلونو په اوږدو کې يې کوم ځاي چې د بدلون د راوستلو لپاره لرو،

لاپسي تنگ شوی دی، دا ځکه چې دولت ترډیره بریده د سیاسي واک د لرلو په برخه کې په دودیزو ډلو باندې اتکاء کوي.

د اهل تشیع ددغه قانون د اختلاف په تعقیب، سره لدې چې نړۍ په ډیر زیر سره په افغانستان کې د میرمنو وضعیت ته کتنه کوي، ډیری خلک د هیواد دننه او بهر له دې څخه خبریږي چې څومره لږ او څومره کمزوري لاسته راوړنې موجودې دي او څومره ژوري ننگونې په مخ کې پرتې دي. لکه څرنګه چې د 2001-2005 پوري د میرمنو د حقونو وضعیت مثبت ؤ، مګر نوموړی وضعیت اوس په ډیرو برخو کې منفي دی. البته دا په ډیرو هغو میرمنو او سربانو باندې تبصره نده کومو چې د غټو او وړو کارونو په ترسره کولو سره خپل ژوند له خطر سره مخ کړی دی – لکه د نجونو په ښوونځیو کې تدریس کول او یا د یوې خپلواکې میرمنې په توګه د پارلمان د څوکۍ لپاره ځان کانډیدول. بلکه دا دودیزو مشرانو د ځواک انعکاس دی کوم چې د میرمنو د بنسټیزو حقونو څخه انکار کوي. د اهل تشیع قانون په کوم کې چې پخواني منځلاري کرزي د خپل دوهم ځل ټاکل کېدو لپاره معامله وکړه، ددغه وضعیت ترټولو کره بېلګه ده. د طالبانو او نورو جګړه مارو ډلو سره د معاملي په احتمال سره به توند لاري پدې وتوانیږي چې په راتلونکو کلونو کې خپل اغېز (نفوذ) زیات کړي.

پدغه راپور کې مونږ پنځه د اندیښنې وړ مسئلې څیړو:

- په هغو میرمنو باندې تیری چې په سیاسي ډګر کې فعال دي
- د میرمنو په وړاندې تاوتریخوالی
- د ماشوم او په زور (اجباري) واده کول
- ثانوی زده کړو ته د نجونو لاس رسی

مونږ دغه پنځه برخې یواځې د بېلګې په توګه انتخاب کړې، اګر چې مونږ پدې پوهیږو چې ډیری نورې برخې هم دي چې باید ترڅیړني او مطالعې لاندې ونیول شي لکه لومړنیو زده کړو ته لاس رسی، د میندو مړینې، د میرمنو د حقونو د مدافعینو په وړاندې تهدیدونه او کورني تاوتریخوالي. په اړوندو پنځو برخو کې د دغو حقونو د روانو سرغړونو په څرګندولو سره، دغه راپور ښيي چې پدې وروستیو کلونو کې دولت د میرمنو او نجونو بنسټیزو حقونو ته په وده ورکولو کې پاتې راغلی دی او د بیرته پاتې کېدنې په ځینو برخو کې د مرستو لپاره د لومړیتوبونو په ټاکلو کې بسپنه کوونکي هم ګرم بولي.

په عامه ژوند کې په میرمنو باندې یرغل

په کندهار کې په 23 حمل 1388 کې د ستاره اڅکزی وژنه چې یوه سپینه وینا کوونکې میرمن، محلي وکیلې او د بشر د حقونو مدافع وه، د ټولو هغو میرمنو لپاره یو بل اخطار ؤ کومې چې په عام ژوند کې فعالې دي، یعنی د ټولو هغو میرمنو لپاره چې په پارلمان یا ولایتي کچه وکیلانې دي، د بشر د حقونو مدافع، ښوونکې، روغتیايي کارکوونکې او یا ژورنالستانې دي. اڅکزی یوه سپینه وینا کوونکې میرمن، محلي وکیلې او د بشر د حقونو مدافع وه. نوموړې ته له مرګ څخه څو اونۍ یا میاشتې مخکېني مرګوني ګواښونه کیدل، ان تردې چې د ګواښونو په اړه یې دولتي چارواکو، ملګرو او همکارانو ته خبر ورکړی ؤ. طالبانو د هغې د مرګ مسؤلیت ومانه مګر د هغې ملګرو بیا هم پدې اړه پوښتنې وکړې چې ګواکې کې دا به یوه سیاسي وژنه وي. هیڅوک د هغې د مرګ په تړاو تر عدلي تعقیب لاندې ونه نیول شول.

هرځلي چې يوه ميرمن په عامه ژوند کې وژل کيږي، د هغې مرگ يو زياتونکی اغيز لري: ميرمنې به دهغې په سيمه يا مسلک کې دوه ځلي د خپلو فعاليتونو په اړه فکر وکړي. يوه بنځينه پوليسه چې ددې راپور لپاره ورسره مصاحبه شوې وويل چې، د مقاماتو د محدود ملاتړ د ترلاسه کولو څخه وروسته د توپک مارو د دوه ډلو د تهديد څخه پټه اوسيده. هغه پدې ويره کې ده چې انجام به يې د ملالی کاکړ په شان وي - کاکړ د کندهار د پوليسو پخوانی افسره وه چې د ۲۰۰۸ کال د سپتامبر په مياشت کې ووژل شوه او د وژنې په تړاو يې هېچا ته سزا ورنکول شوه. په تکراري ډول سره د دې ډول مجرمينو په محاکمه کولو کې د دولت پاتې راتلل د ميرمنو په ويره کې لادبروالی راولي.

ويړه داده چې هغه لاسته راوړنې چې ميرمنو د خپل استازيتوب پرمهال په عامه ژوند کې رامنځته کړي، له منځه به ولاړ شي. ترټولو مهمه لاسته راوړنه په ولسي جرگه کې د څلورمې برخې څخه زيات د بنځينه وکيلانو شتون دی. مگر چيرې چې سهميه تعين شوې نه وه - لکه د کابينې د څوکيو شمير يا معينان يا د ملکي خدمتونو څوکي، په نوموړو ځايونو کې دغه پرمختگونه له مخکېنې څخه کم و. لکه چې په کابينه کې د ميرمنو په شمير کې کمښت راغلی همدارنگه په تيرو څو کلونو کې په ملکي خدمتونو کې د ميرمنو په شمير کې خورا کمښت راغلی دی. په کابينه کې يواځې يوه ميرمن وزيره ده چې د بنځو د چارو د وزارت څخه استازيتوب کوي. د پارلمان ټولې بنځينه غړې چې ددې راپور لپاره ورسره مصاحبه ترسره شوې، ځينې تهديدونه او تاوتریخوالي يې تجربه کړي دي. ډيرو دا احساس لرو چې دولت يا نشي کولای او يا نه غواړي چې هغوي خوندي وساتي. ډير وخت کيږي چې د ميرمنو په وړاندې يرغل ادامه لري او چا ته سزا هم نه ورکول کيږي، د ويرې او د سزا څخه د معافيت دود د هغوميرمنو په وړاندې ستر خنډ جوړوي کومې چې عامه ژوند ته ورننوځي.

د ۲۰۰۹ کال د ولايتي شورا گانو او پارلماني ټاکنو په مهال د بنځينه کانديدانو او رايې ورکونکو امنيت د بهير د يوې بېلې مسألې په توگه په پام کې نيول شوی و - دا يواځې د پارلمان د بنځينه غړو او د فعالو ميرمنو د وروستيو هڅو په پايله کې رامنځته شوی و - چې د خپلو موټرو او مالي ملاتړ په وړاندې کولو سره يې ترسره کول - چې پدې سره د نوماندۍ په وروستيو ورځو کې گڼ شمير ميرمنې د خپل نوم بنسټ ته وهڅول شوي. په ځينې ځايونو لکه کندهار، دنوماندو ميرمنو شمير د هغه شمير په پرتله چې د قانون لخوا ورته تعين شوی و، خورا کم و، ددې کمښت اصلی سبب د امنيت نشتوالی په گوته کيږي. په کندهار کې ټولو نوماندو ميرمنو د ولايت څخه بهر کمپاين ترسره کړ. ميرمنو ته د پوره امنيت په تأمين کې پاتې راتلو او په ترټولو وروستۍ مرحله کې د بنځينه تلاشي کوونکو برابرولو دې ته لار هواره کړه چې د هيواد په جنوب او جنوب ختيځو ولايتونو کې ټاکنيزي د رغلې رامنځته شوي.

که چيرې په دولت او ټولنه کې يوداسې دريځ موجود نه وي چې د ميرمنو د حقونو غوښتنه پکښې وشي، نو په افغانستان کې به پرمختگ له خنډ سره مخ شي. اوسنی سياسي نظام په فساد او خپلولی کې ډوب دی. ټاکنې د اصولو او کړنلارو پراساس نه ترسره کيږي بلکه په معاملو او هوکړو سره گڼل کيږي. واک څومره چې په عامه نهادونو څرخيږي په هماغه کچه د ملاتړو په اړيکو باندې هم جريان لري. دا يو داسې نظام دی چې د ميرمنو پرمخ تړل شوی دی. لکه څرنگه چې د پارلمان يوې بنځينه غړې وويل:

مونږ قوماندانانې نه يو، مونږ ټوپک نلرو، مونږ له هره لوري چې وي د پيسو بورى نلرو، نو
ځکه مونږ هغه څوک نه يو چې د گټو خوندي ساتل مو هغوي وغواړي.¹

د ميرمنو په وړاندې تاوتریخوالی

په افغانستان کې د ميرمنو په وړاندې تاوتریخوالی يوه عادي خبره ده. په 2007م کال کې په ملي کچه په 4700 ميرمنو يوه سروې ترسره شوه، د نوموړې سروې پايلې وښوده چې 87.2 فيصده ميرمنې د خپل ټول ژوند په اوږدو کې د يو ډول جسمي، جنسي يا رواني تاوتریخوالي او يا د زور واده ښکار کيږي.² د تاوتریخوالي په ډولونو کې د زور زنا، جسمي زورزیاتې، جبري واده او د ناموس وژني شاملې دي. ډيری وخت د هغو کسانو نظرونه چې په دولت او پوليسو کې دي، د ميرمنو څخه د تنفر مفکورې منعکسوي، چې له دود او رواجونو څخه سرچينه اخلي – مگر په زياته کچه د نوي افغان نسل لخوا رد کيږي – ځکه چې د ميرمنو په وړاندې ځينې تاوتریخوالي په کې نغښتي وي. لکه څرنگه چې په افغانستان کې د بشر د حقوقو د خپلواک کميسيون د ملاتړ او پرمختگ کمشنره ډاکټر ثريا صبحرنگ داسې راته وويل "پوليس او قاضيان د ميرمنو په وړاندې تاوتریخوالي ته د يو مشروع عمل په سترگه گوري، همدا وجه ده چې قضیې نه تعقيبوي".³

په اکثریت قضیو کې به ميرمنې د کومک په لټه کې نشي ځکه چې هغوي پوليسو د سوء استفادې يا فساد څخه ويره لري، يا د زورزیاتې د مرتکب غچ اخیستنې څخه ويره لري. د کورني تاوتریخوالي په قضیو کې د ميرمنو بيرته پاتې ټولنيز وضعيت او ټولنيز تور ددې خنډ گرځي چې د خپلو کورنيو د تاوتریخوالي په وړاندې محاکمو ته مخه کړي. ان تردې چې هغه ميرمنې چې د خپل حق لپاره پوليسو يا محاکمو ته مراجعه کوي، ورته پکار دی چې په لومړي سر کې هغه عمومي عار ختم کړي چې اوس هم په ميرمنو پورې تړلی چې هغه د نارينه د اجازې څخه پرته د کور څخه بهر وتل دي، يعنې په لومړي پړاو کې ميرمن نشي کولای چې د نارينه د اجازې څخه پرته د کور څخه بهر ووځي. په کال 2008م کې هغه سروې چې د ميرمنو او ماشومانو د حقوقي څيړنې د بنياد لخوا ترسره شوه، ښيي چې يواځې 15 فيصده خلک پدې اند ؤ چې هغه ميرمنې چې د تاوتریخوالي په پايله کې معيوبه شي، کولای شي چې پوليسو ته مراجعه وکړي. هغه ميرمنې چې د کومک غوښتنه کوي، ډيری يې د پارلماني له نشتوالي سره لاس او گريوان وي دا په هغه صورت کې که چيرې تاوتریخوالی او سوء استفاده موجوده نه وي.

همدا اوس د زور زنا د افغانستان د قوانينو له مخې يو جرم نه گنل کيږي. د زور زنا کوونکی يواځې د خپل عمل په مقابل کې چې زنا ده مجازات کيږي، چې ډيری وخت د ميرمنو د مجازات سبب هم گرځي يعنې ميرمنې هم د زنا د عمل په مقابل کې مجازات کيږي. د مدني ټولني د ډلو او د ميرمنو د حقونو د پلويانو د يوې ستري لاسته راوړنې لپاره ولسمشر د ميرمنو قانون په وړاندې د تاوتریخوالي له منځه وړلو فرمان صادر کړ چې د زور زنا (تجاوز) يې پکښې جرم په گوته کړ. د ليکنې پرمهال قانون د پارلمان لخوا په پام کې نيول کيږي، يعنې پارلمان د هغو قوانينو د بياکتنې حق لري کوم چې د ولسمشر په فرمان سره توشیح کيږي. پکار دی چې قانون ځواکمن او

¹ د بشر د حقوقو د څار سازمان د پارلمان له وکيلې شينکې کروخېل سره په کابل کې مرکه کړې، جون، 4، 2009

² گلوبل رايټس سازمان، "د تاوتریخوالي سره اوسيدل: په افغانستان کې په کورني پورې اړوند سوء استفادې باندې يو ملي راپور"، مارچ 2008، په ويبپاڼه کې پته: www.globalrights.org/site/DocServer/final_DVR_JUNE_16.pdf?docID=9803 (لاس رسى 11 نومبر 2009) p. 1

³ د بشر د حقوقو د څار سازمان د پارلمان له وکيلې ډاکټر سريا صبحرنگ سره په کابل کې مرکه وکړه، مې، 3، 2009

روښانه شي او بايد د پارلمان لخوا كمزوری نشي. سره لدې چې په نوموړي قانون کې ډيرې خلاگانې موجودې دي مگر بيا هم دا د ميرمنو د حقونو د پلويانو لپاره يوه ستره لاسته راوړنه وه، ځکه چې هغوي نوموړي قانون وهڅولو، او که چيرې نوموړی قانون ته د عمل جامه ورواغوستل شي نو بيا به دا په دولت او ولس کې د جنسيت پورې اړوند تاوتریخوالي سره د معاملي کولو د بنسټ يوه ډيره مهمه ډبره وي.

په دغه راپور کې مونږ د زور زنا (جنسي تجاوز) درې قضیې په گوته کوو په کومو کې چې د مرتکبينو ځواک او نفوذ د هغوي په خلاصون کې ورسره مرسته کړې ده او د عدالت د منگولو څخه يې خلاص کړي دي، ځينې وخت د دولت په لور فرمان سره. د ولسمشرۍ د بڅبنې ترشا هغه مهال سياسي اهداف پراته و کله چې د 2008م کال په اوړي کې دوه ډليز متجاوز زناکاران په 11 کاله زندان باندې محکوم شوي و مگر يواځې دوه کاله د زندان دوره يې تيره کړه. د 2009 کال د مۍ په مياشت کې د هغې ميرمنې خاوند دگوليو ښکار شو چې په ميرمن باندې دې يې جنسي تيری شوی و او بيا بالاخره هغه څوک ونيول شو او په زندان کې واچول شو کوم چې د همدغه جنسي تجاوز امر کړی و. په دوهمه قضیه کې چې د پارلمان د يوټن غړي ځوي په يوه 13 کلنه انجلې باندې جنسي تجاوز وکړ او بيا د نوموړي متجاوز ځواکمني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره ډيرې هڅې وکړې، مگر نوموړې هڅې تردې دمه ناکامې دي. هغوي د مجني عليه په کورنۍ باندې فشار واچولو ترڅو نوموړې شخړه د کليوالو جرگو له ليارې حل کړي ان تردې چې د متجاوز کورنۍ دې ته هم چمتو شوه چې خپله د کورنۍ يوه انجلې د مجني عليه کورنۍ ته ورکړي (چې په پښتو کې يې بد بولي يعنې په بدو کې د نجلۍ ورکول). په دريمه قضیه کې يوه پيغله انجلې د جنسي تجاوز ښکار شوه او د تجاوز څخه وروسته بيا فحشا ته مجبوره کړل شوي. په همدغه وخت کې د نوموړي د جرم په بدل کې هېچا ته سزا ورنکول شوه او نه څوک تر عدلي تعقيب لاندې ونيول شول کيداي شي اصلي وجه يې دا وه چې د غچ اخیستنې څخه ويريدلي وي. همدارنگه د پارلمان يوې ښځينه غړې مونږ ته داسې وويل:

د دولت له خوا د جنسي تيرې کوونکو لپاره معافيت موجود دی، ځکه چې دولت نه غواړي چې د هغوي د ملاتړو متحدین د قانون په پلي کولو سره کمزوري کړي. نو له همدې کبله د ميرمنو حقوق ترټولو لومړی شی دی چې پاملرنې ته اړتيا لري. سياست هرڅه دی.⁴

ماشوم او اجباري واده

له خوا د ماشومانو ودونو په گوته شوي دي (چې عمر ونه يې د ۱۶ UNIFEM په افغانستان کې ۵۷ فیصده ودونه د دا کړنې د ډيرو هغو ستونزو کلنۍ د قانوني عمر څخه ټيټ دی)، او ۷۰ تر ۸۰ فیصده پورې د زور ودونه دي.⁵ بنسټ جوړوي له کومو سره چې ميرمنې او نجونې لاس او گريوان دي، چې د کورني تاوتریخوالي او د زور/ماشوم د واده ترمنځ اړیکې هم پکښې شاملې دي. د وخت څخه مخکښې واده ډيری وخت د ښونځيو څخه د نجونو د خارجيدو او د وخت څخه مخکښې د ماشوم د زيږيدنې سبب گرځي، چې بيا معمولاً د روغتيايي ستونزو او د ميندو د مړينې لامل کيږي.

⁴ د بشر د حقوقو د څار ادارې په کابل کې د پارلمان د وکیلې فوزیه کوفي سره د ۲۰۰۹ کال د جون د مياشتې په ۷ نيټه مصاحبه وکړه.

⁵ په افغانستان کې د UNIFEM اداره، "په افغانستان کې د ميرمنو وضعيت" فکت شيت ۲۰۰۸،

<http://afghanistan.unifem.org/media/pubs/o8/factsheet.html> (accessed November 4, 2009).

په کلیوالی سیمو کې د خلکو عام نظر دادی چې نجونې باید بلوغ ته درسیډو څخه سمدلاسه وروسته واده وکړي. د واده مصرف او ټیټو اقتصادي حالاتو د ماشومانو د ودونو د عمومیت کچه لوړه کړې ده. نجونې او هلکان ډیری وخت د خپلو ودونو د عمر او د ژوند د شریک په انتخابولو کې ډیر لږ واک لري، چې پدې لږ کې ترټولو لږ اختیار نجونو ته ورکول کېږي او د هغوي د زده کړو جریان ته هم لږ اهمیت ورکول کېږي. د زور د ودونو په وړاندې د کورنیو او ټولنو هڅې ډیری وخت ستونزمن کار وي، ان تردې چې د افتخاري وژنو هم ورته حالت دی.

اگر چې د میرمنو د قانون په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړل ځینې دا ډول ستونزې حل کړي دي، چې د ماشوم واده یې جرم گڼلی، په افغانستان کې د میرمنو د حقونو ملاتړ سازمانونه پدې اند دي چې په نوموړي قانون کې د بدلون راوستل کېدای شي چې یواځې معتدلو بدلونونو ته لار هواره کړي. په نظرونو کې بدلون د ډیر اهمیت لرونکی دی مگر دا کار د دولتي چارواکو، قومي مشرانو او نورو بانفوذه اشخاصو اوږدمهالو ژمنو ته اړتیا لري، چې نادولتي سازمانونه او هغه بسپنه کوونکي چې د مدني ټولنو د سازمانونو څخه ملاتړ کوي هم پدې کار کې شامل دي.

عدالت ته لاس رسی

یوه بله پرمخ کې پرته ستونزه د میرمنو لاس رسی عدالت ته دی. ژور دودیز اختلافونه او تبعیضونه د میرمنو پر مخ خنډ گرځي ترڅو هغوي پولیسو او محاکمو ته لاس رسی ولري ځکه چې هغوي له دې تور څخه ویرېږي چې د بدو ښځو په قطار کې به راشي. میرمنې ډیرې وخت د پولیسو په مرکزونو او محاکمو کې د هغو چارواکو د سزا ښکار گرځي کوم چې د قانون څخه پوهاوی نلري او د دودیز قانون پربنسټ پریکړې کوي، کوم چې د میرمنو په پاک لمني او عزت باندې ډیر ټینگار کوي. ډیری میرمنې چې د زندان شپې سبا کوي، لامل یې معمولاً زنا یا د کور څخه تېښته په گوته کېږي – دا هغه څه دي چې د افغانستان په قانون او شریعت کې جرم نه گڼل کېږي مگر د دود او رواج له نظره چې میرمنې د پلرونو او خاوندانو ملکیت گڼي، جرم په گوته کېږي. یوه ترټولو غوره تکلاره (پالیسي) د پولیسو په مرکزونو کې د جنډر د ریاست (د کورنیو د غیرگون برخه) رامنځته کول دي. مگر لکه څرنګه چې پدې راپورې کې یې وضاحت شوی، د دې ډول کارکوونکو د عملي اجرائتو ستونزې ترټولو ستره ستونزه ده، چې د نوموړو کارکوونکو نه بس کېدونکي روزنه، د کارکوونکو کمښت او سهولتونه پکښې شامل دي.

ثانوي زده کړو ته د نجونو لاس رسی

وروسته له هغه چې د نجونو ښوونځي د طالبانو له لوري په پوره ډول له منځه تللي و، دا د حیرانتیا وړ خبره نده چې په افغانستان کې د نړیوالو بسپنه کوونکو هڅو په سمبولیک ډول د نجونو ښوونځي او زده کړې شوي. د مهمو لاسته راوړنو سره سره – سربکالي شپږ ملیونه زده کوونکي په لومړنیو او ثانوي ښوونځیو کې شامل شوي دي – د جنسیت ستر اختلافات په خپل ځای پاتې دي. گڼ شمیر نجونې اوس هم په لومړنیو ښوونځیو کې نه شاملېږي، او یو ناهیلې کوونکي ۱۱ فیصده د ثانوي ښوونځیو عمر لرونکي نجونې د ۷-۹ ټولګیو کې زده کړې کوي. یواځې ۴ فیصده له ۱۰-۱۲ پورې ټولګیو کې شاملې دي. پداسې حال کې چې د نجونو زده کوونکو شمیر د ثانوي زده کړو په مهال په ډراماتیک ډول سره رالویږي. دا کمښت تردیره په نجونو باندې اغیز کوي.

دغه غمونکی شمیر له ډیرو خواؤ د نجونو په راتلونکي باندې بد اغیز لري – پداسې حال کې چې په ښوونځیو کې د نجونو شاملیدل او هلته پاتې کیدل به د میرمنو رهبرانو د راتلونکي نسل په زیاتیدو او د میندو د مرګونو په کمیدو باندې ډیر اغیز ولري. د نجونو زده کړې ډیری وخت د نابالغو ماشومانو د ودونو، له وخت څخه مخکښي

زیریدنو او د امیدواری په مهال د مرگونو څخه ترډیره مخنیوی کوي. همدارنگه د میرمنو زده کړې د ماشومانو د بڼې تغذیې سره هم اړیکې لري. د افغانستان پرمختګ د ښوونکو د کمښت، د روغتیايي شاخصونو د پرمختګ او د تلپاتې ژوند د بڼه والي په برخه کې د ښځینه ښوونکو د روزلو، د روغتیايي پاملرنه کوونکو، متخصصو کارکوونکو او رهبرانو په برابرولو پورې تړاو لري.

د بشر د حقوقو د څار د ادارې څیړنه ښيي چې د نجونو د ښوونځیو، امنیت، ترانسپورت، ښځینه ښوونکو او د دولت د پلان جوړونې نشتوالی سبب ګرځیدلي چې نجونې زده کړې ته لاس رسې نلري. ملي سروې ګانو د هغو لاسته راوړنو ملاتړ کړی چې ډیری افغانې کورنۍ دا غوښتنه لري چې لوڼې یې زده کړې وکړي، مګر هغوي باید لومړی ددغو زده کړو اسباب په عملي او خوندي توګه سره ولري.

په سهېلي او ختیځ افغانستان کې ټوله ایزه بې امنې او په ښوونځیو، ښوونکو او زده کوونکو باندې یرغل اساسي خنډونه دي چې لا اوس هم په خپل ځای پاتې دي چې بې اندازه اغیز یې په نجونو باندې پریوتې دی. د معارف د وزارت د معلوماتو سره سم د ۱۳۸۸ کال د پنځو لومړیو میاشتو په اوږدو کې په ۱۰۲ ښوونځیو باندې د وسلوالو لخوا د چاودیدونکو توکو په مټ بریدونه شوي او ۱۰۵ ښوونکي او زده کوونکي د وسلوالو مخالفینو لخوا وژل شوي دي (اګر چې دا نده روښانه چې دا مخ پرزیاتیدو په نښه شوي وژني وي). اګر چې دغې حملې په دواړه نارینه او ښځینه زده کوونکو او ښوونکو باندې ترسره شوي دي. د ۲۰۰۹ م کال د زهرو حملې په مستقیم ډول نجونې په نښه کړې، پداسې حال کې چې سرب کال ۲۰۰ زده کوونکي د زهرو ښکار شوي چې ۱۹۶ یې نجونې او میرمنې وې.⁶

د هیواد په نورو برخو کې ترټولو نژدې ښوونځي ته واټن عمده خنډ دی. د ثانوي ښوونځیو په ویش کې ترډیره بریده د ولایاتو مرکزونو ته پام شوی دی یعنې ډیری ثانوي ښوونځي د ولایاتو په مرکزونو کې موجود دي. د ښوونځیو دغه کمښت په لوړه کچه په نجونو باندې اغیز کوي – د نجونو په پرتله د هلکانو ښوونځي ډیر دي او ډیری وخت د ښوونځیو لیرې واټن او امنیتي ستونزې د نجونو لپاره ستري ننگونې رامنځته کوي. د بشر د حقوقو د څار سازمان د داسې نجونو سره مصاحبې کړي چې ښوونځیو ته د تګ لپاره نژدې شپږ ساعته هره ورځ پیاده مزل کوي. پداسې حال کې چې کورنۍ ښوونځي ته د هر ماشوم د لیرلو په اړه اندیښنه لري، د هغوي ځانګړي اندیښنې د نویو پیغلو نجونو په اړه وي چې په هغوي باندې د احتمالي جنسي برید او تهدید څخه ویره لري، همدا وجه ده چې کورنۍ ښوونځیو ته د نویو پیغلو نجونو لیرلو ته میلان نلري. یواځې ۱۹ فیصده ښوونځي د نجونو د ښوونځیو په نامه جوړ شوي دي، پداسې حال کې چې د ټولو تعلیمي سیمو په ۲۹ فیصده برخو کې د نجونو ښوونځي شتون نلري.⁷

* * *

⁶ معلومات د معارف د وزارت لخوا په لیکلي ډول سره د بشر د حقوقو د څار د سازمان په واک کې ورکول شوي دي، سپټمبر ۱۵، ۲۰۰۹ کال.

⁷ په افغانستان کې د یونیفیم اداره، "په افغانستان کې د میرمنو وضعیت"، فکت شیت، ۲۰۰۸

<http://afghanistan.unifem.org/media/pubs/o8/factsheet.html> (accessed November 12, 2009).

د ميرمنو ستونزه نېغ په نېغه د افغانستان د سياسي سيستم د ستونزې سره تړاو لري. پدې کې د دولت مخ پرزياتيدو کمزورتيا شامله ده، چې هغه په بنسټ پالو او سنتي خلکو باندې له اندازې زيات تکيه کول دي ترڅو سياسي ملاتړ خوندي وساتي او د طالبانو په وړاندې جگړه وکړي، او بل د ميرمنو د حقونو د مشرتابه د کمزوري کيدونکو ژمنو موجوديت دی. په وزارتخانو کې پراخې درغلې، چيرې چې څوکۍ په ځاي ددې چې د عامه خدمتونو لپاره وکارول شي، د شخصي ځواکمنتياؤ لپاره کارول کيږي، همدارنگه د ميرمنو د حقونو د حفاظتي پاليسيو په گډون په ټولو برخو کې د اصلاحاتو هڅې د هغو کسانو لپاره د اجندا سره سم پرمخ نه ځي کوم چې په ځواک باندې دي. دولتي مامورين ډيرې وخت د ميرمنو د حقونو د ځواکمنولو او پرمختگ په غوښتنو کې ډيرې لاسته راوړنې ندي لرلي، په ځانگړي ډول چې ددې کار په کولو سره د واکمنو د مقاومت څخه ويره لري. د اجراييه برخې نفوذ او د سياسي گوندونو نشتوالی ددې سبب گرځي چې د ولکې سيستم د هغه سيستم څخه ځواکمن کړي چيرې چې د ميرمنو د حقونو په څير ارزښتونه پکښې وده کوي.

دا د افغان ميرمنو او نجونو لپاره يوه ډيره مهمه شيبه ده. خرابيدونکې امنيتي وضعيت ميرمنې په خپل عام ژوند کې، ترزياتيدونکي فشار لاندې راولي. د اهل تشيع د شخصيه احوالو د قانون تصويب چې د 2009 کال د مارچ په مياشت کې ترسره شو، په څرگند ډول سره دا وښوده چې د طالبانو د رژيم د رنگيدو څخه وروسته د ميرمنو د آزادۍ په وړاندې جگړه څومره سخته ده. د ميرمنو په وړاندې تاوتریخوالی يوه عامه خبره ده او عدالت ته د ميرمنو لاس رسى ډير محدود دی. د دولت او د هغه د عمده ملاتړو په اجندا باندې د بنسټپالو ځيني ډلې د طالبانو د ځينو عناصرو سره د پخلاينې په اړه ملاتړ ترلاسه کوي، نو دا کولای شي چې د ميرمنو د حقوقو چاپيريال نور هم ستونزمن کړي.

په عين وخت کې ځيني لاسته راوړنې موجودې دي. لکه څرنگه چې مخکښې ورته اشاره وشوه د ميرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو قانون د ميرمنو د پلويانو او چارواکو لخوا طرح کړل شو، چې دا د ميرمنو د حقونو د ډيرو پلويانو لپاره د وياړ خبره ده. د "پنځه مليونه ميرمنو دکمپاين" جوړول، ددې لپاره چې ميرمنې وهڅوي ترڅو خپل ځانونه کانديد کړي او د 2009 م کال په ټاکنو کې رايې ورکړي، يو مثبت پرمختگ بلل کيږي. دا يو حقيقت دی چې ميرمنې پداسې سيمو کې د خپل دود څخه دفاع کوي چې په نوموړو سيمو کې اوس هم ددولت په وړاندې مقاومت موجود دی او هره ورځ ظلم ليدل کيږي – چې غوره مثالونه يې د اهل تشيع د قانون په وړاندې د ميرمنو لاريون او د کندهار ولايت په زره کې د زرگونو ميرمنو په گډه دعا دي. د ميرمنو د حقونو د ډيرو پلويانو او د بشر د حقونو د مدافعينو زورور کارونه د افغان ميرمنو او نجونو د راتلونکې د بنه والي لپاره ډير هڅونکې گام بلل کيږي. د هغوي کار او امنيت بايد په ډيره ټينگه سره خوندي وساتل شي. د افغان دولت او د هغه کلیدي ملاتړي لکه امریکا، برتانيا، اروپايي اتحاديې او ناتو بايد د ميرمنو د حقونو د خوندي ساتلو د لومړيتوب په برخه کې پرمختگ وکړي، نه داسې پرمختگ چې د لنډ وخت لپاره د سياسي معاملو لپاره تبادله شي.

کلیدي سپارښتنې

- دولت او بسپنه کوونکي بايد د ميرمنو د حقونو پرمختگ او خوندي توب ته د هيواد د بيارغونې او د سياسي، اقتصادي او امنيتي استراتيزيو په توگه لومړيتوب ورکړي.
- پارلمان بايد د ميرمنو د قانون په وړاندې د موجود تاوتریخوالی په له منځه وړلو کې هڅې وکړي ترڅو دا ډاډ ترلاسه شي چې نوموړی قانون د نړيوالو معيارونو سره برابر او په روښانه او څرگند ډول سره طرح شوی دی.

- دولت او ورسره ملاتري بسپنه کونکي بايد لوړه کچه د عامه پوهاوي کمپاين ترسره کړي او خلک پدې پوه کړي چې جنسي تجاوز د قانون د پلي کوونکو ادارو، قاضيانو، پارلمان، دولتي مامورينو او افغان ولس لخوا يو جرم پيژندل شوی دی. ددغه کمپاين څخه بايد هدف دا هم وي چې هغه نظر چې د جنسي تجاوز قربانيان يې د خپلو خانو لپاره تور داغ بولي بايد کمښت پکې راشي.
- دولت بايد د ودونو ثبت او راجستر عام او اجباري کړي.
- ولسمشر بايد ټولو هغو ميرمنو ته د معذرت او جبران يو وړاندېز خپور کړي کومې چې په غيرقانوني توگه سره د "کور څخه د تيبنتي" په جرم باندې زنداني شوي وي.
- دولت د بسپنه کوونکو په ملاتړ بايد نجونو د ثانوي ښوونځيو په جغرافيايي پوښښ کې ډيروالی راولي، د هلکانو ځينې ښوونځي د نجونو سره په گډو ښوونځيو واړوي، د سهار او ماسپينين دورې جوړې کړي او موجودو لومړنيو ښوونځيو ته د ثانوي ښوونځيو ټولگي ورزيات کړي او ډاډ تر لاسه کړي چې د ښځينه ښوونکو په گمارلو او روزلو کې ډيروالی راشي.
- دولت او ورسره ملگري ملتونه او بسپنه کوونکي بايد د 2010 کال د راتلونکو پارلماني ټاکنو لپاره د ښځينه کانديدانو او رایې ورکوونکو لپاره د امنيت برابرو ته لومړيتوب ورکړي.
- نړيوال بسپنه کوونکي او ملگري ملتونه د ښځو د چارو د وزارت سره يوځای بايد په افغانستان کې د ټولو لگښتونو په جنسيت پورې اړوند يو عمومي تفتيش ترسره کړي.

تفصیلي سپارښتنې

- په سياسي ژوند کې په ميرمنو باندې حملې (برغل) د بشر د حقوقو د څار اداره په افغان دولت باندې ټينگار کوي چې:
- د ميرمنو په سياسي ژوند باندې يرغل په جوته توگه وغندي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د ميرمنو د سياسي ژوند د خوف، تاوتریخوالي او تهديد ټولې قضیې ثبتيږي، نظارت ورڅخه کيږي، پلټنې يې کيږي او د کورنيو چارو د وزارت او يا د لويې څارنوالۍ د چارواکو لخوا تر عدلي تعقيب لاندې نيول کيږي.
- په سياسي ژوند کې د ميرمنو د وژل کيدو څخه پلټنو ته لومړيتوب ورکړي او د مخنيوي لارې چارې يې ولټول شي.
- درغلی د ولايت او ولسوالۍ په کچه چارواکو لخوا د امنيت په راوستلو سره له منځه يوسي. ډاډ تر لاسه کړي چې د امنيت تخصیص د اړتيا سره سم دی.
- ډاډ تر لاسه کول چې ميرمني د مهم رول لوبولو ته هڅول کيږي، لکه د وزير او معين څوکۍ تر لاسه کولو ته او په دولتي دندو باندې د ميرمنو د نه گمارنې څخه د مخنيوي مسأله هوارول.
- ډاډ تر لاسه کول چې د ښځينه کانديدانو او رایې ورکوونکو د امنيت اړوند مسألي د 2010م کال د پارلماني ټاکنو د پيل څخه مخکښې حل کيږي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د ولسمشر په دفتر کې د جنډر (جنسيت) اړوند چارو يوه مشورتي څوکۍ (پوست) موجوده ده، چې نوموړی مشاور به د گڼ شمير مدني ټولنو د عاملينو سره مياشتنۍ ناستې لري، او مشاور به ددې ترڅنگ دنده لري چې د ولسمشر د ټولو مشاورينو د دندو په لايحو کې به د ميرمنو د حقونو خوندي ساتلو ته وده ورکوي.

د بشر د حقوقو د څار اداره د کورنیو چارو وزارت، د ملي امنیت ریاست او لوي څارنوالي دفتر دي ته هڅوي چې:

- د میرمنو په سیاسي ژوند کې د تاوتریخوالي او تهدید په وړاندې د غبرگونونو بیاکتنه وکړي، او په عامه ژوند کې د میرمنو سره کار وکړي ترڅو هغه اصلاحات تطبیق او پلان کړي کوم چې دولت غبرگون ددې ډول تهدیدونو او تاوتریخوالي په وړاندې نور هم ځواکمنوي.
- د میرمنو په عامه ژوند باندې د هرډول تهدیدونو او یرغل پلټنې وکړي.
- دا ډاډ ترلاسه کړي چې د هغو میرمنو لپاره امنیت برابر شوی کومې چې د تهدید لاندې دي. دا ډاډ هم ترلاسه کول چې له امنیتي منابعو څخه سوء استفاده نه کيږي او امنیت د اړتیا سره برابرېږي.

د بشر د حقوقو د څار اداره نړیوال بسپنه کوونکي هڅوي چې:

- د هغو اوږدمهالو میکانیزمونو څخه ملاتړ ته ادامه ورکړي کوم چې میرمنو ته په سیاسي ژوند کې خوندیتوب ورکوي.
- د میرمنو په لوړو دندو باندې د گمارلو په برخه کې د دولت د پاتې راتلو په اړه په ډاگه څرگندونې وکړي، چې په نوموړو دندو کې د وزارت څوکۍ هم شاملې دي.
- ډاډ ترلاسه کول چې د بنځینه کانديدانو او رایې ورکونکو امنیت د 2010م کال د پارلماني ټاکنو د پیل څخه مخکېنې تأمین کړي.
- د پروگرامونو لپاره اوږدمهالې ملاتړ برابر کړي ترڅو میرمنې په سیاسي ژوند کې داخلي شي او هلته پکېنې پاتې شي، نوموړي پروگرامونه عبارت دي، د ظرفیت د لوړولو پروگرامونو او د محلي شبکو سره مرستې کولو څخه.

جنسي تیری

د بشر د حقوقو د څار اداره افغان دولت باندې څخه غواړي چې:

- ډاډ ترلاسه کړي چې د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي، د زور وډونو او د ماشومانو د وډونو په برخه کې موجود قوانین پلي کيږي.
- ډاډ ترلاسه کړي چې هیڅ یو مجرم باید د کوم ډول اړیکې، ټولنیز وضعیت یا کوم بل ډگر په لرلو سره د جزا څخه معافیت ترلاسه نکړي او همدارنگه ترجیحي چلند ورسره ونشي.
- د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د څرنگوالي او اندازې په اړه احصایې راټولې کړي.
- د مجرمینو د پلټنو او محکمې په بهیر کې د سیاسي مداخلې د قضیو په اړه پلټنې وشي، او که چیرې پدې اړه څوک گرم ثابت شي باید مسؤل وگڼل شي.
- ډاډ ترلاسه کول چې د میرمنو لپاره د شکایت کولو میکانیزمونه موجود دي او هغوي کولای شي چې په ډاډمن ډول سره خپل شکایتونه وکړي.
- ډاډ ترلاسه کول چې د شخړو په دودیز ډول هوارول د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي او تبعیض سبب نه گرځي.
- ډاډ ترلاسه کول چې د میرمنو د قانون په وړاندې د تاوتریخوالي له منځه وړل ځواکمن کيږي، او په پوره ډول سره تطبیقېږي. د قانون جوړنې په برخه کې ټاکلې وخت او د تطبیق لپاره یې پوره بودیجه پکېنې شامل دي.

- ډاډ تر لاسه کړي چې هغه ميرمنې او نجونې چې د جنسيت اړوند تاوتريخوالي قرباني کيږي، خدمتونو لکه روغتيايي پاملرنې او سرپناه ته پوره لاس رسې لري.
- ډاډ تر لاسه کړي چې قاضيان، پوليس او څارنوالان د زور زنا او د خپلې خوښې د زنا په اړه پوره لارښوونې تر لاسه کوي، او دا چې هيڅ يوه ميرمن د زور زنا (جنسي تيري) په وړاندې پدې تور چې په خپله خوښه يې زنا کړې، نه محاکمه کيږي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د زور زنا (جنسي تيري) د ميرمنو د قانون په وړاندې د تاوتريخوالي د له منځه وړلو ترسيوري لاندې يو جدي جرم دی، او دا چې د نوموړي جرم په اړه د پوهاوي کچه د اړوند وزارتخانو (د کورنيو چارو وزارت، عدلي وزارت، عامې روغتيا وزارت، د لوي څارنوالۍ دفتر، ستره محکمه)، پارلمان، او مذهبي رهبرانو ترمنځ لوړه شوې ده.
- د قانون پلي کوونکو چارواکو لپاره روزنې د ميرمنو په وړاندې د تاوتريخوالي د له منځه وړلو د قانون د احکامو په برخه کې، ترڅو هغوي پدې وتوانيږي چې د نوموړي قانون احکام تطبیق کړي.
- پدې اړه عملي گام پورته کول چې رسنۍ د جنسيت او جنسي تجاوز پورې اړوند مسايلو د خپرولو په مهال د ميرمنو د حقونو او د هغوي د پرمختگ درناوی کوي.
- ډاډ تر لاسه کول چې ددې پوهاوي د لوړولو لپاره پوره اندازه بوديجه ځانگړې شوې ده.
- په جنسيت پورې اړوند تاوتريخوالي د پوهاوي د کچې د لوړولو په برخه کې پراخ تلویزوني او راډيويي کمپاينونه کول، ترڅو د ميرمنو د حقونو او د هغوي په وړاندې د تاوتريخوالي د جرايمو په اړه د خلکو د پوهاوي کچه لوړه شي.
- د جنسي تجاوز په هکله پراخ کمپاين کول ترڅو د خلکو پوهاوی پدې اړه زيات شي او همدارنگه هغه کسان چې د جنسي تيري ښکار گرځي بايد په خپله کورنۍ، ټولنه او دولتي چارواکو ترمنځ گرم ونه گڼل شي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د ښځو د چارو وزارت او د عامې روغتيا وزارت د هغو ميرمنو سره خپلې همکارۍ او هغوي ته خدمتونه وړاندې کول جاري ساتي کومې چې د جنسي تجاوز ښکار گرځي. چې په نوموړو خدمتونو کې روغتيايي مرستې او د کورنۍ د روزل شويو مشاورينو مشورې شاملې دي.
- د ښځو د هوارولو د غير رسمي ميکانيزم (جرگې او شورا) څخه مخنيوي وکړي، يعنې د دوديز قانون په مټ د جنسي تيري د جرم په اړه پريکړې کولو څخه مخنيوي کول ځکه چې نوموړی ميکانيزم د ميرمنو د حقونو څخه سرغړونې کوي.
- د هغو ميرمنو د بند څخه خلاصون کومې چې په غيرقانوني ډول سره د "کورڅخه د تينبنتي" په جرم باندې محکومې شوي وي، او د هغوي د ناقانونه نيونې لپاره د هغوي څخه معذرت غوښتل.

د بشر د حقوقو د څار اداره ملي شورا څخه غواړي چې:

- د ميرمنو په وړاندې د تاوتريخوالي د له منځه وړلو قانون د پارلمان د ښځينه غړو او د مدني ټولنو د ډلو سره د سلامشورو په مټ ځواکمن او خپور کړي.
- دا ډاډ تر لاسه کړي چې په قانون جوړونې کې د يو جرم په توگه د جنسي تيري روښانه تعريف شامل دی، د زنا او جنسي تيري ترمنځ بايد توپير موجود وي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې په قانون کې د ناموس وژنې د نورو وژنو په څير جرم وگڼل شي او سزا ورکړي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د ميرمنو په وړاندې د تاوتريخوالي د له منځه وړلو قانون د بوديجې پوره ميکانيزم لري ترڅو څرگنده کړي چې د قانون ټولې مادې په ټاکلي وخت کې پلي کيږي.

- د یوه احتمالي بندیز په توګه د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو قانون سره سم د هر جرم لپاره د مرګ سزا له منځه یوسي.

د بشر د حقوقو د څار اداره نړیوال بسپنه کوونکي څخه غواړی چې:

- په ملي کچه د داسې پولیسو د لرلو اړتیا درک کړي کوم چې د جرایم په وړاندې په مبارزه باندې تمرکز کوي او د هغوي لپاره په مناسب ډول د روزني پروګرامونه په پام کې ونیسي.
- د هغو قضیو په اړه سپینې او څرګندې خبرې وکړي په کومو کې چې د میرمنو د تاوتریخوالي په اړه روښانه سیاسي مداخلې موجودې وي.
- د اړتیا په وخت کې د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو د قانون د تطبیق په برخه کې تخنیکي مرستې برابرې کړي.
- د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي په اړه د عامه پوهاوي د کچې د لوړولو د کمپاینونو د ترسره کولو لپاره د بودیجې برابرول.
- د تاوتریخوالي په اړه په څیړنه کې مرسته کول ترڅو په ستونزو باندې پوهاوي ته وده ورکړي.
- د افغاني نادولتي سازمانونو او مدني ټولنو له ډلو سره مرسته کول ترڅو د محلي ټولنو، کورنیو او مذهبي مشرانو سره د پوهاوي کچه لوړه کړي.

د زور (اجباري) او ماشوم واده

د بشر د حقوقو د څار اداره د افغان دولت څخه په کلکه توګه غواړی چې:

- هڅو ته دوام ورکړي چې د نویو تولد شویو ماشومانو د ثبتولو او د تیرو تولداتو ثبت پکښې ډاډمن شي.
- داسې قانون جوړ او تطبیق کړي چې د نویو ودونو ثبت او راجسټر پکښې اجباري بڼه ولري. باید دا په پام کې ونیول شي چې د راجسټر کولو تصدیقنامه باید په وړیا توګه سره ورکول شي ترڅو د تصدیقنامې بیعه خنډ ونه ګرځي.
- د راجسټر کولو د بهیر بیاکتنه وکړي ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې هره ولسوالۍ داسې کارکوونکي لري چې وکولای شي چې نوي زیږول شوي ماشومان، مړیني او ودونه ثبت او راجسټر کړي.
- داسې میکانیزمونه په پام کې ونیسي چې ودونو ته اجازه ورکړي چې د ودونو په سالون یا په جوماتونو کې د پوهو چارواکو یا مذهبي رهبرانو لخوا ترسره شي، چې له پخوا څخه روزل شوي وي.
- ډاډ ترلاسه کړي چې د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو قانون کې تعدیلات راځي او دا ډاډ ترلاسه کړي چې د قانون د پلي کولو ټولې ادارې د ماشوم یا زور ودونو د قضیو د پیژندلو، پلټني او تعقیب په اړه روزني ترلاسه کوي.
- د موجوده قانون پلي کول کوم چې د اجباري یا ماشومانو ودونه د سزا وړ ګڼي او همدارنګه د یرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو د نوي قانون پلي کول.
- د جزا د قانون تعدیل په اړه فکر وکړي ترڅو د هغو کسانو سزاګانې پکښې شاملې شي چې د ماشوم یا زور په ودونو کې ښکېل دي، په نوموړو ښکېلو کسانو کې ځوم (که چیرې بالغ وي)، شاهدان، وکیلان، د نکاح د عقد تړونکی او داسې نور شامل دي.
- ډاډ ترلاسه کړي چې د میرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي قانون کې د هغو نجونو لپاره ساتنه شامله ده کومې چې د زور ودونو او په بدو کې ورکول شویو ودونو ښکار ګرځیدلي وي، ددې لپاره چې هغه

نجونې چې ددې ډول ودونو بڼکار شوي وي د ودونو د عقد د ساقطولو څخه وروسته د مالي ستونزو او نورو ستونزو سره مخ نشي.

- دبشر د حقوقو د څار اداره د کورنيو چارو وزارت او د لويې څارنوالي دفتر څخه په جدې توگه غواړي چې:
- ډاډ تر لاسه کړي چې موجود پوليس افسران او څارنوالان د اجباري ودونو په قضيو کې د پېژندنې، پلټنې او تعقيب په موضوعاتو کې روزنه تر لاسه کوي.
  - ډاډ تر لاسه کړي چې د ميرمنو په وړاندې د تاوتریخوالي د له منځه وړلو قانون د ماشومانو ودونه جرم گڼي، او همدارنگه ټول نوي او موجود پوليس افسران او څارنوالان د اجباري ودونو په قضيو کې د پېژندنې، پلټنې او تعقيب په موضوعاتو کې روزنه تر لاسه کوي
  - ډاډ تر لاسه کړي چې ټولې ميرمنې يا نجونې چې د ماشومتوب يا اجباري ودونو څخه د کور څخه د تېښتې کوښښ کوي، د ښځو د چارو وزارت ته ورمعرفي کيږي او هيڅکله د کور څخه د تېښتې په جعلي سزا باندې نه محکومېږي.

- دبشر د حقوقو د څار اداره د نړيوال بسپنه کوونکي څخه غواړي چې:
- د افغاني نادولتي سازمانونو او د مدني ټولنو له ډلو سره مرسته وکړي چې د ماشومانو يا زور ودونو په اړه د عامه پوهاوي کچه لوړه کړي.
  - د ماشومانو او د زور د ودونو په اړه د پوهاوي د لوړولو د کمپاين څخه ملاتړ زيات کړي.

عدالت ته لاس رسي

- دبشر د حقوقو د څار اداره د کورنيو چارو وزارت او لويه څارنوالي څخه غواړي چې:
- د ميرمنو د حقونو، جنسيتي تبعيض او د ميرمنو د تاوتریخوالي په وړاندې د لويې څارنوالي نويو گمارل شويو مامورينو ته لازياتي روزني ورکړي، او د موجودو پوليس افسرانو او څارنوالانو لپاره روانې بررسۍ او روزني برابرې کړي.
  - ډاډ تر لاسه کول چې دميرمنو په وړاندې ټول هغه جرايم چې راپورې يې ورکول شوي، ثبت او پلټنې يې کيږي.
  - د دولت په محاکمو کې په اداري فساد او خپلولۍ پالنې کې کمښت راولي او ددې ډول جرايمو مسؤلین د عدالت منگولو ته راکش کړي.
  - ډاډ تر لاسه کړي چې په دوديز ډول د شخړو د هوارولو ميکانيزم د ميرمنو په وړاندې د تاوتریخوالو او تبعيض سبب نه گرځي.
  - د ښځينه پوليس افسرانو گمارلو ته لومړيتوب ورکول او ډاډ تر لاسه کول چې د جنډر په رياست کې کافي اندازه ښځينه کارکوونکي شتون لري.
  - د جنډر د رياست ټولو کارکوونکو ته تخصصي روزني ورکول
  - د پوهاوي د لوړولو کار او د ټولني سره اړيکو ته بوديجه ورکول ترڅو د جنډر د رياست او د هغوي د دندو په اړه د خلکو د پوهاوي کچه لوړه شي.
  - د جنډر رياست ټولو شعبو ته پوره تجهيزات برابر کړي لکه ځانگړي دفترونه، تشنابونه او بېلې ودانۍ ترڅو نوموړي رياست ته په تگ راتگ کې په ميرمنو باندې د تور لگولو احتمال کم شي.

- بنځینه گمارل شویو کارکوونکو ته اضافي روزني ورکړي ترڅو ډاډ تر لاسه کړي چې د هغوي د سواد لومړنۍ اړتياوي پوره کيږي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې پخپله د جنډر د ریاست ټولې برخې خوندي دي او بنځینه پولیس افسرانې د هر ډول تهدید او زورزیاتي څخه په امان کې دي او د هغوي په وړاندې هر ډول تهدید ته جدي پام کيږي او متجاوزین یې په ټینګه سره تر عدلي تعقیب لاندې نیول کيږي.
- د جنډر د ریاست کارونه تر نظارت تفتیش لاندې نیسي ترڅو د هر ډول احتمالي سوء استفادې مخنیوي وکړي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې د هغو میرمنو هر ډول طبي معاینات یواځې د مجربو بنځینه ډاکټرانو لخوا ترسره کيږي کومې چې د تاوتریخوالي یا جنسي تجاوز بنکار ګرځیدلي وي.

دبشر د حقوقو د څار اداره ستره محکمې څخه غواړي چې:

- نویو او موجودو قاضیانو ته د میرمنو د حقونو، جنسیتي تبعیض او د میرمنو او نجونو په وړاندې د تاوتریخوالي په اړه روزني ورکړي.
- ټول قاضیان د زنا او جنسي تجاوز په توپیر باندې پوي کړي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې ټول قاضیان پدې پوهیږي چې جنسي تیری جرم پیژندل شوی او هغه نجونې او میرمنې چې د جنسي تیري بنکار ګرځي باید سزا ونه ویني.
- ټولو قاضیانو ته قانون روښانه کړي چې هغه میرمنې او نجونې چې د کورڅخه تېښته کوي، باید پدغه عمل باندې هیڅکله د مجرمینو په توګه محکومې نشي.
- هغو خنډونو ته بیاکتنه وکړي کوم چې میرمنو ته عدالت ته د رسیدو په لاره کې پراته دي، لکه د شاهدانو اشد ضرورت.

دبشر د حقوقو د څار اداره د نړیوال بسپنه کوونکي څخه غواړي چې:

- د محاکمو د سیستم په ځواکمنولو کې اوږدمهالي ملاتړ ته لومړیتوب ورکړي، د میرمنو لاس رسي ته پکښې ځانګړی پام وکړي.
- ډاډ تر لاسه کړي چې ټول هغه پروګرامونه چې په دودیز ډول د شخړو د هوارولو د میکانیزم سره کار کوي، د میرمنو په وړاندې په تاوتریخوالي او نورو خرابو رسومو په له منځه وړلو کې مرسته کوي لکه په بدو کې د نجونو ورکول.
- په چټکۍ سره د جنډر د ریاست د کارکوونکو په روزني کې کمېنتونه پوره کړي او د جنډر د هرې اداره لپاره روزونکي برابر کړي.
- د هغو مجالسو ځواکمنول کوم چې د پولیسو په روزنیزو پروګرامونو کې د جنسیت او د میرمنو د حقونو په اړه ترسره کيږي.
- د حقوقي مرستو د مراجعې د مراکزو سره اوږدمهالي مرستې کول او د نورو ډیرو میرمنو روزل ترڅو هغوي وکولای شي چې د متخصصو میرمنو کارکوونکو لخوا د کارکوونکو په توګه وپیژندل شي.

د نجونو د ثانوي ښوونځيو زده کړې

دبشر د حقوقو د څار اداره د افغان دولت څخه غواړي چې:

- د هغو نجونو د پاتې کيدو په استراتيژي باندې کار وکړي کومې چې په لومړنيو ښوونځيو کې شاملې دي، ترڅو هغوي خپلو زده کړو ته ادامه ورکړي.
- پدې اړه معلومات راټولول چې ولې زده کوونکي ښوونځي کې په شامليدو کې پاتې راځي او يا د ښوونځي څخه خارجيږي او بيا نوموړي معلومات د جنډر د حساسيت او د پاتې کيدو (ابقاء) په استراتيژي کې وکاروي.
- بايد د نجونو د ثانوي ښوونځيو په جغرافيايي پوښښ کې ډيروالي راوولي، د هلکانو ځينې ښوونځي د نجونو سره په گډو ښوونځيو واړوي، د سهار او ماسپينين دورې جوړې کړي او موجودو لومړنيو ښوونځيو ته د ثانوي ښوونځيو ټولگي ورزيات کړي او کله چې ښوونځيو د ودانولو پريکړه کوي بايد ميرمنې او نجونې د ښوونځي لپاره د ځاي د ټاکلو په پريکړه کې ورگډ کړي. د ښځينه زده کوونکو د ترانسپورت لپاره بوديجه ځانگړې کړي.
- په هره سيمه کې د نويو ښوونځيو جوړول بايد د نجونو په برابر لاس رسې سره مشروط کړي.
- هڅو ته دوام ورکړي ترڅو په ټولنو کې موجود ښوونځيو ته رسمي بڼه ورکړي او راجستر يې کړي، او هغو زده کوونکو لپاره رسمي تعليمي اعتبار ترلاسه کړي کومو چې د همدغو پروگرامونو له ليارې زده کړې کړي دي، او رسمي سيستم ته د هغوي په اړولو کې هرډول خنډ له منځ يوسي، او ډاډ ترلاسه کړي چې د نجونو هرډول لاسته راوړنې په نوموړو تعليمي مرکزونو کې بايد د دولت لخوا خوندي پاتې شي.
- د نجونو او هلکانو او د گډو زده کړو موقيعت او وضعيت څخه نظارت وکړي ددې لپاره چې پراخ پوښښ او د نجونو او هلکان د برابر لاس رسې لپاره په استراتيژيک ډول پلان جوړ شي.
- هغو جغرافيايي سيمو ته په کار کولو کې لومړيتوب ورکړي چيرې چې د نجونو د ونډه کچه په زده کړو کې ټيټه وي.
- ډاډ ترلاسه کړي چې پوره شمير ښځينه ښوونکي گمارل شوي دي او د هغوي لپاره روزنې په پام کې نيول شوي دي، په ځانگړي ډول د هغو لپاره چې په کليوالو سيمو کې دي.

دبشر د حقوقو د څار اداره د کورنيو چارو وزارت، د ملي دفاع وزارت، د ملي امنيت رياست او د لويې څارنوالۍ دفتر څخه غواړي چې:

- د تعليمي ودانيو او کارکوونکو ساتنې ته لومړيتوب ورکړي.
- په ښوونځيو، ښوونکو او زده کوونکو باندې د ټولو حملو پلټنې وکړي او ډاډ ترلاسه کړي چې ددغو حملو مرتکبين مسؤل گڼل کيږي.
- د محلي ټولنو سره کار وکړي ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې د ښوونځيو په ساتنه کې ملاتړ کوي او د دولت د هغې ژمنې څخه خبر دي چې د نجونو په ښوونځيو باندې د حملو څخه مخنيوي کوي.

دبشر د حقوقو د څار اداره د طالبانو، حزب اسلامي او نورې وسلوالي ډلې څخه غواړي چې:

- بې له ځنډه خپلې حملې په ملکي خلکو او ملکي اجناسو باندې ودروي چې ښوونکي، زده کوونکي او د هغوي ښوونځي پکښې شامل دي.
- د ښوونکو او زده کوونکو په وړاندې خپل ټول تهديدونه او دروي لکه د شپې لخوا د ليکونو تيتول.
- په عامه توگه سره ددې ډول حملو او تهديدونو د پای ته رسولو اعلان وکړي.

دبشر د حقوقو د څار اداره نړيوال بسپنه کونکي څخه غواړی چې:

- د نجونو د ثنوي بنوونځيو د ودانولو په برخه کې په خپل ملاتړ کې زياتوالی راولي.
- د ميرمنو لپاره په کليوالو سيمو کې د دارالمعلمينو په جوړولو کې خپل ملاتړ زيات کړي.
- په هغو سيمو کې پروگرامونو ته لومړيتوب ورکول چې د نجونو د شامليدو او ونډې کچه ټيټه وي.
- د ټولني د شخصي ترانسپورت ملاتړ وکړي، او په زده کړې کې دنجونو لاس رسي ته لومړيتوب ورکړي.
- د بنوونځيو د احاطوي ديوالونو، ودانيو او د نجونو د تشنابونو په جوړولو کې ملاتړ او همکاري وکړي ددې لپاره چې ټولني باوري شي او وهڅول شي چې نجونې يې خوندي دي.